стопольский жандарм Васильев объяснял появление Петра Петровича на волне трагических событий ростом популярности в городе и на флоте социалистов-революционеров.

В поисках истины, мы полагаем, что П.П. Шмидт не был ни организатором, ни сторонником восстания. При аресте 15 ноября в момент подавления мятежа он сказал: «Я все-таки остался верен себе и не сделал ни одного выстрела», а на суде открыто заявил: «Я стоял только за мирные средства борьбы и был противником мятежных восстаний». Считая это «революционное мероприятие» бесцельным бунтом, он попытался остановить кровопролитие путем компромисса с властями, которые также не желали трагического завершения событий, о чем неоднократно заявлял командующим флотом Чухнин. Причем, боясь революции, Шмидт не выдвигал политических требований, кроме одного - созыва Всероссийского Учредительного собрания. В письме к сестре он писал: «От террора Россию может удержать только созыв Учредительного собрания, но его не будет, а значит, мы невольно идем к ужасу революции». Только при условии отказа от политических требований он согласился возглавить бунт. Политические убеждения Петра Петровича определенно не относились к какой-либо революционной партии. Называя себя «социалистом вне партий», он как истый интеллигент и патриот протестовал против ведения русско-японской войны и существования в стране, по его мнению, «узаконенной системы истребления русского народа». Не соглашаясь с программами ни социал-демократов, ни социалистов-революционеров, он имел смутное представление о «мерах по безболезненному и быстрому приходу России к социалистическому строю»[8].

Мы констатируем, что роль Шмидта как политического лидера в советской литературе заметно преувеличена, а личность приукрашена. Началось это еще при жизни Петра Петровича. В книгах и статьях его характеризовали великим трибуном, вдохновителем восстания, неутомимым борцом, человеком духовной красоты и т.п. В считанные революционные дни, когда он оказался на гребне трагических событий, как политический деятель он не успел себя проявить.

Портрет П.П. Шмидта в советской исторической науке был также загероизирован и романтизирован, а его политические убеждения извращены. Более объективную оценку им дают современные исследования. Признавая в принципе социалистическую идею, он одновременно отвергал любые экстремистские и авантюристические действия для ее осуществления.

Источники и литература

1. Б. Звонарев. Лейтенант Шмидт. – Симферополь, 1939.
2. Г.Самолис. Лейтенант Шмидт. – Симферополь, 1955.
3. С.Ф. Найда. Революционное движение в Черноморском флоте в годы первой российской революции. – Симферополь, 1950. – С.121.
4. Ф. Кунцевич. Революция 1905-1907 гг. в Крыму. – Симферополь, 1955.
5. Г.Н. Губенко. Революционное движение в Таврической губернии. 1905-1907 гг. – Симферополь, 1955. – С.37.
6. История УССР. – К., 1983. – Т.5. – С.135-137.
7. Севастопольское вооруженное восстание в ноябре 1905 г. /Документы и материалы. – Симферополь, 1957. – С.211.
8. ГА АРК. Ф.150, оп.1, д.834, л.1,3-4,78-79.

Моцок А.В.

ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНИХ РЕСУРСІВ РЕГІОНУ

ВСТУП. Ключовою проблемою, що сформувалася в Україні протягом останніх десяти років і потребує поетапного вирішення, є зростання диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів. Економічні диспропорції відбиваються на територіальній диференціації соціальних умов життя громадян. За індексом людського розвитку за даними 1999-2001 рр. перші 3 місця належать м. Києву, Автономній Республіці Крим та Полтавській області [1]. Найгірший рівень зазначеного показника спостерігається у Донецькій і Луганській областях. Про зростання територіальної диференціації свідчить узагальнюючий показник – валова додана вартість на душу населення, який характеризує рівень розвитку регіонів. Якщо в 1996 р. співвідношення мінімального (Закарпатська область – 0,7 тис. грн.) та максимального (м. Київ – 1,9 тис. грн.) його значень в регіонах становило 2,7 рази, то у 2001 р. уже 6 разів (мінімальний: Чернівецька область – 2,0 тис. грн., максимальний: м. Київ – 11,9 тис. грн.), що перевищує майже удвічі показник міжрегіональних відмінностей країн Європейської Спільноти.

Актуальність дослідження полягає у необхідності вивчення шляхів проведення економічної політики у регіонах та ліквідації надмірної централізації управління регіональним розвитком. Збільшення обсягу інвестицій, консолідація всіх джерел інвестування та активізація інвестиційної діяльності у регіонах – це першочергові напрями, що дозволять посилити економічну самостійність та забезпечити стабільний розвиток регіонів України.

Важлива роль у теоретичному доробку з питань інвестиційної діяльності, у тому числі у регіональному аспекті, належить таким відомим економістам та науковцям як Лукінову І., Сичу Є., Борщ Л., Мерзляк А., Шинкарук Л. Аналізу різних аспектів інвестиційної діяльності, зокрема дослідженню інвестиційних процесів у окремих галузях економіки та інвестиційного клімату в Україні, вивченню інвестиційного ресурсу присвячені праці Мартиненко В., Онишко С., Крупки М., Сиволапенко Н., Обритька Б., Пересади А. та деяких інших спеціалістів. Зокрема, Світлана Онишко доводить, що структура інвестиційного ресурсу

України дає підстави не очікувати тривалості процесу економічного зростання в Україні оскільки він не ґрунтується на дії фундаментальних чинників [2, с. 61]. Проте, незважаючи на наявність певного наукового доробку, в сучасній науці поки що не розроблені в повному обсязі питання формування та використання інвестиційних ресурсів в регіональному розрізі в умовах економічного росту.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ. Стабільне економічне зростання в Україні потребує з'ясування тенденцій та закономірностей інвестиційних процесів. У кінцевому підсумку це спонукає до аналізу інвестиційного ресурсу в регіонах України як визначального чинника їх довгострокового економічного зростання. Звідси основним задачами дослідження є характеристика наявних та потенційних джерел формування та використання інвестиційних ресурсів регіону.

РЕЗУЛЬТАТИ. Значним потенційним внутрішнім джерелом інвестиційних ресурсів регіону є заощадження населення. Як показує світовий досвід, якщо їх частка складає не менш як 12 – 14 % валового внутрішнього продукту, то вони суттєво впливають на темпи економічного зростання у країні [3, с. 12]. Наприклад, високих темпів зростання в 60 – 80 рр. XX ст. досягли країни з найвищою часткою заощаджень в особистих доходах: Японія – до 20 %, ФРН, Франція, Італія – 11-12 %. Отже, одним з важливих джерел фінансування розвитку економіки регіону в умовах гострого дефіциту інвестиційних ресурсів є залучення заощаджень населення. Необхідно зазначити, що ріст української економіки дозволяє розраховувати на поступове підвищення обсягу заощаджень населення та збільшення їх реального обсягу.

З'ясуємо тенденції та закономірності формування внутрішніх джерел інвестиційних ресурсів за рахунок заощаджень населення у Черкаському регіоні (табл. 1).

Таблиця 1. Динаміка грошових доходів та витрат населення Черкаського регіону [5, с.115; 6, с. 381].

	Грошові доходи, млн. грн.	Темп зростання (зниження)	Споживання, млн. грн.	Темп зростання (зниження)	Заощадження у вкладах та придбання цінних паперів, млн. грн.	Темп зростання (зниження)
1998	1219,4	-	834,16	-	99,11	-
1999	1376,4	1,13	946,00	1,13	68,06	0,69
2000	1823,3	1,32	1272,30	1,34	83,13	1,22
2001*	3902,6	2,14	3087,17	2,43	118,09	1,42
2002*	4555,6	1,17	3293,84	1,07	183,03	1,55

* - з 2001р. з метою приведення у відповідність до міжнародних стандартів запроваджена нова методика розрахунку доходів та витрат населення

Так, грошові доходи населення на протязі досліджуваного періоду характеризуються позитивною динамікою. У 2002 р. порівняно із 2001 р. вони збільшилися у 1,17 рази і становили понад 4,5 млрд. грн. У зв'язку із цим змінилася і структура заощаджень (табл. 1). Відповідно до проведеного аналізу динаміки грошових доходів та витрат населення Черкаського регіону можна зробити висновок про об'єктивну прямопропорційну залежність протягом 1998 – 2002 рр. між збільшенням номінальних доходів населення та їх витратами на придбання товарів та послуг. Приріст вкладів в комерційних банках та заощаджень в цінних паперах спостерігається починаючи із 2000 р., що свідчить про пожвавлення інвестиційної активності населення у наслідок економічної стабілізації. Можна прогнозувати, що подальше економічне зростання сприятиме більш повному та активному використанню коштів населення регіонів та перетворення їх на одне з основних джерел інвестиційних ресурсів, як це є у цивілізованому світі.

За прогнозами Німецької консультативної групи при Міністерстві економіки України та з питань європейської інтеграції і Міжнародного валютного фонду, заощадження населення України у найближчі 4 – 5 років підвищаться у середньому до 20,5% у ВВП [4, с. 58]. Для зіставлення даного прогнозу та фактичної ситуації у регіонах чи в Україні необхідна інформація про загальні суми заощаджень населення, але ці дані в джерелах Держкомстату України відсутні. Співставлення темпів зростання приросту заощаджень у вкладах населення та придбання ним цінних паперів 2001 р. у порівнянні із 1996 р. із темпами зростання ВДВ регіону за відповідний період відображає додатне їх значення (табл.2).

Таблиця 2.

Співвідношення приросту заощаджень населення і валової доданої вартості Черкаського регіону [5, с.17, 115; 6, с. 20, с. 381].

Показник	1996	1997	1998	1999	2000	2001	Абсолютний приріст, млн. грн.	Темп зростання (зниження)
							2001р. до 1996р.	
Приріст заощаджень у вкладах та придбання цінних паперів, млн. грн.	103,65	103,30	99,11	68,06	83,13	118,09	14,44	1,14
ВДВ регіону, млн. грн.	2032,9	2204,8	2245,1	2546,1	3179,2	3589,6	1556,64	1,77
Питома вага заощаджень у ВДВ, %	5,10	4,69	4,41	2,67	2,61	3,29	-1,81	0,65

При цьому частка заощаджень населення у вкладах та придбання цінних паперів у ВДВ Черкаського регіону є суттєвою та коливається у межах від 5,1% у 1996 р. до 2,6 % у 2000 р. Необхідно відзначити, що приріст обсягів заощаджень значний – 471,67 млн. грн. Співвідношення цієї суми із приростом ВДВ у період 1997 – 2001 рр. становить 30,3%. Проте реального впливу заощаджень населення на економічне зростанню регіону поки що не відчувається.

Разом із цим, встановлені тенденції дають підстави робити висновок про перспективність залучення заощаджень населення у фінансуванні розвитку економіки регіону. Для цього необхідно здійснення заходів загальнодержавного масштабу. Такі заходи, на нашу думку, повинні включати два основні напрями. Перший – це гарантування повернення населенню вкладених коштів у будь-який час та у повному розмірі із одержанням доходу у вигляді відсотків з метою підвищення довіри населення до банківської системи; другий – це забезпечення прожиткового мінімуму громадянам.

Характеризуючи внутрішні джерела інвестиційного ресурсу регіону, важливо розглянути, фінансування реального сектору економіки через банківську систему. В економіку Черкаського регіону у 2003 р. направлено 4082147,1 тис. грн. кредитних ресурсів, що на 1752202,1 тис. грн.. більше ніж у 2002 р. У динаміці кредити направлені установами банків в економіку регіону починаючи із 1999 р. швидко зростають (рис. 1) При цьому має місце поступове зниження середньої процентної ставки із 23,7 % у 2002 р. до 19,9 % у 2003 р.

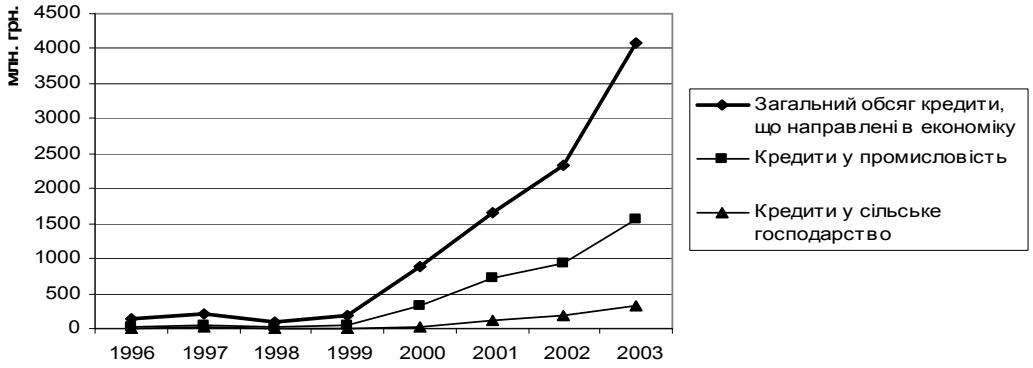

Рис. 1. Динаміка кредитів направлених установами банків в економіку Черкаського регіону упродовж 1996-2003 рр.

Разом із цим, поряд із позитивними тенденціями лишаються негативні моменти у використанні досліджуваного джерела інвестиційних ресурсів, зокрема, залишаються дорогими кредитні ресурси та складною й тривалою процедура їх отримання.

Водночас сам центральний банк країни як інститут рефінансування економіки «в останній інстанції» нехтує виконанням своїх прямих функціональних обов'язків. Це ілюструє динаміка відповідних балансових показників НБУ (табл. 3). Як свідчить наведені дані, через банківську систему Національний банк недостатньо рефінансує реальний сектор економіки.

Таблиця 3.

Динаміка деяких показників статей активу балансу НБУ [9,с.72; 10, с.90; 11,с.102]

Стаття активу	1999	2000	2001	2002	2003
Цінні папери Уряду, млн.. грн.	9845	10126	9343	9042	7946
- у відсотках від валюти балансу	25,0	23,7	19,1	15,8	11,0
Кредити уряду, млн. грн.	9743	10657	10478	10522	10521
- у відсотках від валюти балансу	24,7	24,9	21,4	18,4	14,6
Кредити комерційним банкам та іншим позичальникам, млн. грн.	1138	684	472	879	2092
- у відсотках від валюти балансу	2,9	1,6	1,0	1,5	2,9

Велике значення серед основних джерел інвестування економіки регіону в ринкових умовах мають також заощадження суб'єктів господарювання, тобто їх прибуток. Значення прибутку в інвестиційному процесі підприємств можна виявити на підставі моніторингу результатів діяльності статистично великих підприємств регіону. Згідно з даними Черкаського обласного управління статистики, за січень – листопад 2003 р. 60,4% загальної кількості підприємств одержали 158,2 млн. грн. прибутку, що на 51,67 млн. грн.. більше ніж за відповідний період 2002 р. 39,6% підприємств зазнали збитків на суму 181,4 млн. грн., що на 9,4 % або на 63,22 млн. грн. менше ніж за відповідний період 2002 р. Зважаючи на важливість реінвестування прибутку для розвитку підприємств та економіки регіону, на наш погляд, виняткового значення набуває вирішення питання про стимулювання суб'єктів господарювання до відповідних дій. Досягненню бажаного результату сприятиме прийняття малого Податкового кодексу, згідно з яким планується зниження ПДВ з 20 до 17 %, а податок на прибуток – з 30 до 25 %.

Вагомою складовою частиною дослідження формування та використання інвестиційних ресурсів регіону є вивчення інвестиційної активності суб'єктів господарювання. Необхідно відмітити, що поряд із економічною стабілізацією в Україні та помітним підвищенням інвестиційної активності у регіонах посилюються регіональні диспропорції у обсягах інвестицій в основний капітал. Якщо частка 7 областей та м. Києва з найбільшими обсягами залучених інвестицій в 1990 р. становила 52,3% від загального їх обсягу, то у

2002 р. на долю Дніпропетровської, Донецької, Запорізької, Київської, Луганської, Одеської, Харківської областей та м. Києва припадало уже 60% [7].

Обсяги капітальних вкладень у Черкаському регіоні за 90-ті рр. XX ст. зменшилися більш як у 6,8 разів, у тому числі у виробничу сферу у 6,2 рази. Лише починаючи із 1999 р. відбувається структурна перебудова інвестиційних вкладень. Якщо у 1991 р. на будівництво нових підприємств, включаючи розширення діючих, було направлено 41% інвестиційних вкладень, а на технічне переозброєння та реконструкцію – 54%, то у 2002 р. відповідно 15,1 і 71,1%. Тобто, основна діяльність направлена на поліпшення активної частини основних фондів, саме: заміну технологічних процесів, машин і обладнання, що у результаті забезпечить якісні зміни у виробництві.

За роки економічної стабілізації уповільнюються темпи зростання інвестицій для придбання обладнання, машин і механізмів. Зокрема, у 2003 р. вони становили 59,3%, що більше на 0,1% від 2002 р., на 0,9% від 2001 р. та на 4,7% від 2000 р. Головна причина, на наш погляд, це те, що інвестування коштів у поліпшення активної частини основних фондів здійснюється, у переважній більшості, за рахунок власних коштів підприємств та організації. Так, частка останніх у фінансуванні капітальних інвестицій у 2000 році склала 71,3%, у 2001 – 62,5%, у 2002 – 63,5%, у 2003 – 61%. У цілому, структура внутрішніх інвестицій вказує на практичну вичерпність стимулюючих факторів до їх нарощення [6, с.117]. Інвестиційний потенціал підприємств за рахунок власних джерел постійно знижується.

Позитивним, проте, можна вважати те, що більша частка капітальних вкладень спрямовувалися на розвиток та оновлення виробничого потенціалу регіону. У 2002 р. вони становили понад 460 млн. грн. або 79 % від загального обсягу [6, с.116]. Варто зазначити, що це більше на 4 %, ніж у 2001 р., на 6%, ніж у 2000 р. та на 15,7% ніж у 1999 р.

У результаті проведеного кореляційного аналізу встановлено відсутність стійкої кореляційної залежності між обсягами внутрішніх інвестиційних вкладень та фінансовими результатами у галузевому та регіональному розрізі. Наприклад, у добувній промисловості, інвестиції в основний капітал у 2002 р. зросли проти 2001 р. майже у 2 рази у фактичних цінах, а позитивні фінансові результати роботи зросли більше ніж у 9 разів. У той же час, в обробній промисловості інвестиційні вкладення збільшилися на 83,2 млн. грн. і зросла збитковість галузі на 44,9 млн. грн. У розвиток хімічного виробництва у 2001 р. було вкладено 33,2 млн. грн., у 2002 р. – 35,9 млн. грн. При збитковості у 2001 р. на суму 14,7 млн. грн. досягнуто прибутків у 2002 р. на 17,7 млн. грн. У тютюновій промисловості інвестиції в основний капітал становили у 2001 р. 3,7 млн. грн., у 2002 р. – 43,4 млн. грн. і, відповідно, збитковість у ці періоди на суму 5 млн. грн. і 11,1 млн. грн.

Коефіцієнти кореляції між обсягами внутрішніх інвестиційних вкладень та фінансовими результатами у регіональному розрізі склали 95,8%, - 60,7%, -98,5% та - 94,6% відповідно у 2000, 2001, 2002 та за 9 місяців 2003 р.

Отримані результати, на наш погляд, свідчать про переважання впливу інших, часто неекономічних факторів над впливом інвестиційних вкладень на фінансові результати. До таких, вважаємо, слід віднести, по-перше, високий ступінь тінізації економічних процесів, зокрема, ухилення від сплати податків та приховування прибутків отриманих у звітному періоді.

По-друге, прямообернена залежність може бути пов’язана із високою часткою капітальних вкладень, що припадає на власні кошти підприємств та організацій. А це означає перерозподіл наявних фінансових ресурсів на користь майбутніх періодів, що в умовах високого ступеню зношення основних фондів та низького рівня формування товарно-матеріальних запасів негативно впливає на поточну господарську діяльність підприємств та організацій. Крім того, позитивний вплив інвестиційних вкладень на фінансові результати роботи підприємств у середньому наступає через 2-3 роки після введення основних фондів.

По-третє, існують проблеми щодо повноти обліку інвестиційних вкладень. За інформацією Статуправління в Черкаській області через непроведення і порушення порядку звітності органи статистики втрачають, щонайменше, до 15% фактичних вкладень в економіку області.

По-четверте, суттєвим фактором, що безпосередньо впливає на залежність між обсягами інвестицій та фінансовими результатами суб’єктів господарювання є ефективне використання фінансових ресурсів, що надходять у вигляді інвестицій у основний капітал. Отже, результативність інвестування ставиться у залежність із ефективністю господарювання окремо взятого суб’єкта.

Наступним, одним із потенційних, на наш погляд, джерел інвестиційних ресурсів регіону та у цілому України є капітал, який вивозиться за межі їх території. Адже економічний ріст регіону передбачає ефективне залучення та комплексне використання усіх джерел інвестиційних ресурсів. За даними Державного комітету статистики України у 2002 р. на кожні 3 дол. США вкладених інвестицій в українську економіку припадало 1 дол. США офіційно вивезеного капіталу. Звісно, навіть при найсприятливішому інвестиційному кліматі у регіонах далеко не весь вивезений капітал резидентів може бути залучений як інвестиційний ресурс. Проте потенційні можливості цього джерела надзвичайно великі. За відсутності офіційної статистичної інформації про відплив капіталу резидентів Черкаського регіону, про втрачені інвестиційні можливості можна говорити виходячи із аналізу динаміки іноземних інвестицій. Від’ємні значення приросту прямих іноземних інвестицій на Черкащині на протязі 1998 – 2001 рр. лише останні 2002-2003 рр. змінилися на позитивні [5, с. 169; 6, с. 210; 8]. Однак сукупний обсяг прямих іноземних інвестицій залучених на початок 2004 р. в економіку Черкаського регіону у розмірі 97,1 млн. дол. США все ще не досягає рівня 1998 р. – 134 млн. дол. США [8].

Можна зробити висновок, що у регіоні, як у цілому і в Україні, має місце проблема відпливу капіталу

резидентів. Її суть полягає в існуванні практики вивезення капіталу резидентами за кордон з метою подальшого його повернення у вигляді іноземних капіталовкладень для отримання спеціальних або додаткових пільг чи переваг. Одним із перспективних способів вирішення проблеми відтоку капіталу на регіональному рівні вважаємо розроблення регіональних інвестиційних програм та проектів. На сьогодні даним методом залучення інвестиційних ресурсів нехтують. Інвестиційні проекти та програми переважно існують теоретично, а на практиці практично не реалізуються. Проте як свідчить закордонний досвід, ефективна реалізація регіональних інвестиційних програм сприяє більш повному акумулюванні інвестиційних ресурсів для фінансування розвитку економіки регіону.

Другим напрямом вирішення проблеми вивозу капіталу резидентів з метою реімпорту є вдосконалення законодавства, що регулює іноземне інвестування. Зокрема, урегулювання податкових пільг для іноземних інвестицій, які часто використовуються як лазівки для уникнення оподаткування, і які для серйозного інвестора не відіграють вирішальної ролі.

На підставі визначених у результаті дослідження тенденцій та закономірностей формування інвестиційних ресурсів можна виділити ряд негативних чинників, що стримують інвестиційний процес у регіоні. Насамперед, це нерозвиненість фінансово-інвестиційної інфраструктури та відсутність ефективних механізмів підтримки та стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання (рис. 2).

ВИСНОВКИ. Проведене дослідження джерел інвестиційних ресурсів регіону свідчить про пожвавлення процесу залучення внутрішніх інвестиційних ресурсів у економіку регіону, зокрема зростає обсяг заощадження населення у вкладах та придбання цінних паперів, зростає обсяг капітальних вкладень за рахунок усіх джерел, збільшується кредитування економіки банківським сектором.

Рис. 2. Фактори, що стримують інвестиційну активність у регіоні

Процес залучення іноземного капіталу в регіон є нестабільним, що є результатом дії сформульованих факторів, які стримують інвестиційну активність у регіоні. Реалізація запропонованих у дослідженні напрямів та заходів регіональної та державної економічної політики дозволить збільшити обсяги інвестиційних вкладень в економіку регіону, забезпечити стабільність її розвитку.

Література

1. Кабінет Міністрів України, http://www.kmu.gov.ua
2. Онишко С. Структура інвестиційного ресурсу України та перспективи економічного зростання // Економіст. – 2001. – №11. – С. 58-61.
3. Симоненко Л. Інвестиційний процес в Україні в умовах перехідної економіки // Фінанси України. – 1998. – № 8. – С. 12-16.
4. Кваснюк Б. Соціально-економічні аспекти розвитку України у середньостроковій перспективі // Вісник НБУ. – 1998. – № 12. – С. 56-60.
5. Статистичний щорічник Черкаської області за 2001 рік. – Т. 1, 2002
6. Черкаська область в 2002 році: Статистичний щорічник. – Черкаси, 2003.
7. Статистичний щорічник України за 2002 рік / за ред. Осауленка. – Київ: "Техніка", 2003.
8. Черкаська облдержадміністрація, http://www.oda.ck.ua.
9. Бюлетень Національного банку України №1, 2000.
10. Річний звіт Національного банку України за 2002 рік, http://www.bank.gov.ua
11. Річний звіт Національного банку України за 2003 рік, http://www.bank.gov.ua